

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК
МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З
ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
213-М групи Спеціальності 016
Олігофренопедагогіка
Освітньо-професійної (наукової)
Програми Спеціальна освіта

Посуховська Анастасія Сергіївна

Керівник: к.п.н. Смутченко О.С.

Консультант: ст. викл. Дрозд Л.В.

Рецензент: к.біол.н. Васильєва Н.О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти розвитку мовлення у дітей з затримкою психічного розвитку дошкільного віку.....	6
1.1. Сучасні дослідження щодо поняття «затримка психічного розвитку» в спеціальній психології.....	6
1.2. Мовленнєва діяльність у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.....	11
1.3. Психолого-педагогічні аспекти застосування дидактичних ігор у дошкільнят із ЗПР.....	16
РОЗДІЛ 2. Дослідження впливу дидактичних ігор на процес розвитку мовлення у дошкільнят із ЗПР.....	24
2.1. Обстеження стану розвитку мовлення у дошкільнят із затримкою психічного розвитку.....	24
2.2. Результати дослідження щодо впливу засобами дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення у дітей із ЗПР.....	27
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Важливою умовою мовленнєвого та загального розвитку дитини є своєчасне формування словникового запасу. Оскільки, спілкування та розмовне мовлення реалізують головну функцію у створенні мислення та мовленнєвого спілкування, у плануванні та організації діяльності дітей, самоорганізації та формування суспільних взаємозв'язків. Мовлення і комунікація є основним способом прояву основних психологічних процесів - пам'ять, сприйняття, емоції. Чим кращим і багатшим є мовлення дитини, тим легше їй викладати свої думки. А отже, ширшими є її здібності в пізнанні навколишнього світу, змістовнішими і повно ціннішими взаємини з однолітками і дорослими, тим швидше здійснюється їх психологічне формування. Дуже важливо турбуватися про формування словника дитини про його наповненість, чистоту та коректність. Потрібно постійно виправляти всі можливі порушення, якими є всілякі похибки від загальновизнаних норм мовлення. По відношенню до дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР), ця проблема стає особливою, оскільки формування словника у дітей йде найбільш уповільненим темпом. Достатньою тривалий період діти з ЗПР затримуються на етапі «запитання-відповідь» у проявленні мовлення. Дуже нелегко для цієї категорії дітей висловлюватися самим, в багатьох випадках таке буває до старших класів. У ході актуалізації зв'язного мовлення діти з ЗПР потребують постійної стимуляції з боку дорослого, постійної допомоги, що проявляється або у формі питання, або підказки.

Засвоєння лексичної сторони мовлення здійснюється в основі пізнавального розвитку, у взаємозв'язку з оволодінням предметних дій, праці, ігор та інших видів дитячої діяльності, що опосередковані словом, спілкуванням зі старшими. Джерела та умови формування мовлення дитини та її граматичної складової різноманітні, і тому різноманітні педагогічні умови, ресурси та форми викладацької діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: організація та проведення дослідження кваліфікаційної роботи виконані відповідно до напрямку науково-дослідної роботи кафедри спеціальної освіти педагогічного факультету Херсонського державного університету «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» №0119U101727 від 22.11.2019 р.

Мета дослідження – розглянути вплив дидактичних ігор на розвиток мовлення у старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Відповідно з метою були визначені наступні завдання:

1. Вивчити та провести аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.
2. Провести аналіз особливостей розвитку дітей із затримкою психічного розвитку.
3. Виявити особливості збагачення словника у дітей із затримкою психічного розвитку засобом дидактичної гри
4. Провести порівняльне вивчення рівня сформованості зв'язного мовлення дітей із затримкою психічного розвитку з використанням дидактичних ігор.

Об'єкт дослідження. Процес становлення комунікативно-мовленнєвої діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження. Дидактична гра, як засіб розвитку мовлення у дітей з затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: 1. Теоретично-методологічний аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження. 2. Проведення констатуючого, формуючого, контрольного експериментів. 3. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження. 4. Спостереження за ігровою діяльністю дітей в процесі формування зв'язного мовлення.

Наукова новизна отриманих результатів: було систематизовано теоретичний і практичний матеріал, підібрано методики, матеріали для

дослідження – спеціальні ігри та вправи, що створені для розвитку образної сторони мовлення дошкільнят з ЗПР.

Практичне значення одержаних результатів. Результати даного дослідження, можуть бути використані в практичній роботі вчителів-логопедів, спеціальних психологів, вихователів та батьків, які виховують дітей з ЗПР.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, що висвітлено в кваліфікаційні роботі опубліковано в електронній збірці наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції «ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ І ПРАКТИКИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ» (Івано-Франківськ, 23-24 березня, 2023 рік). Представлено тези доповіді на тему: «Особливості розвитку мовлення в учнів із затримкою психічного розвитку».

Структура роботи: кваліфікаційна випускна робота має 41 сторінку основного тексту та відповідні структури: вступ, два розділи за тематикою роботи, висновки та список використаної джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сучасні дослідження щодо поняття «затримка психічного розвитку» в спеціальній психології

Перед психолого-педагогічною наукою досить тривалий час постало питання проблематики дітей з затримкою психічного розвитку. К. Лебединська, В. Бондар, Т.Д. Ілляшенко, К.С. Лебединський, Т. Власова, М. Певзнер, Т. Сак, С. Тарасюк та багато інших виданих науковців досліджували питання щодо діагностичної та колекційної складової даної категорії дітей [4].

Кількість дітей з певними похибками у фізичному також психічному здоров'ї, які зумовлені соціально-психологічним, екологічним, біологічним та іншими чинниками, а також їх поєднанням, відмічається тривожна тенденція зростання у дослідженнях останніх років. Діти із затримкою психічного розвитку, які на фоні загального погіршення дитячого здоров'я займають значну частину і відповідно їх стає дедалі більше. Створення адекватної системи шкільного навчання та виховання дітей даної категорії, спричинене зростанням тривожності за стан та положення в школі дітей з різними аспектами порушень психічного розвитку, має необхідність посилення психолого-педагогічного впливу. Яке саме буде спрямоване в подальшому на збереження їх фізичного, психологічного здоров'я, а також на покращення ситуації в цілому [11].

Поняття затримка психічного розвитку включає в себе складний механізм взаємодії з навколишнім світом, щосекундний аналіз змін, що відбуваються, реакції на виникаючі проблеми. Щодня ми пропускаємо через себе величезну кількість різної інформації, аналізуємо, робимо висновки,

зберігаємо отриманий матеріал у пам'яті. Це дозволяє нам, як на увазі, успішно еволюціонувати, існувати в цьому непростому світі. Своєчасний розвиток психічних навичок та умінь у дітей дозволяє їм ставати успішними людьми у майбутньому [19].

Термінологія «затримка психічного розвитку» розглядається для визначення особливостей дітей з недостатньою діяльністю центральної нервової системи або з мінімальним органічним ураженням. Також страждають затримкою психічного розвитку діти, що знаходяться в умовах соціальної депривації, про це свідчать і сучасні знання про затримку психічного розвитку, і даний стан є на межі з патологією та нормою. Психологи пояснюють, що затримка психічного розвитку дітей є певним відставанням психічного розвитку в порівнянні до вікової норми. Неприятливі умови виховання й розвитку в ранньому й дошкільному дитинстві, емоційне збіднення спілкування та дефіцит отриманої інформації, є одним з чинників впливу на розвиток дитини, з іншого боку, є прояв в не грубих порушеннях функціонування центральної нервової системи [23].

Невідповідні умови виховання, порушення функціонування мозку в період внутрішньоутробного розвитку, хронічні й тривалі захворювання в ранньому дитинстві, пологові ускладнення та спадкові аспекти можуть спричинити прояв затримки психічного розвитку. Неготовність до процесу навчання в школі за умов несформованих навичок і умінь навчальної діяльності є головною особливістю даної категорії дітей. Незрілість емоційно-вольової сфери, а саме її вікова невідповідність, викликають проблеми з поведінкою, стосунками в колективі учнів і з учителем. Труднощі переходу від однієї діяльності до іншої зумовлює саме надмірна інертність нервових процесів у деяких дітей з затримкою психічного розвитку [29].

На сьогоднішній день все більше уваги приділяється інтелектуальному розвитку дітей: удосконалюються методики навчання, проводиться робота з дітьми із ЗПР, покращується якість освіти. Однак, незважаючи на це, деякі діти

можуть зазнавати труднощів у навчанні, а також проявляється не здатність засвоїти шкільну програму у її повному обсязі.

Дослідження показали, що готовність дитини до інтелектуальної діяльності безпосередньо пов'язана з її психічним та комунікативним розвитком. І все більше батьків звертаються до фахівців за допомогою, щоб вчасно запобігти та скоригувати можливі затримки та похибки у психомоторному розвитку дитин [5].

До основних причин затримки психічного розвитку у дітей можна віднести безліч факторів :

- ураження головного мозку внаслідок вроджених захворювань дитини;
- проблеми матері під час вагітності;
- хронічні захворювання матері, вживання спиртних напоїв під час вагітності, психотропних препаратів тощо;
- складні пологи;
- спадкові фактори також нерідко спричиняють виникнення ЗПР у дітей;
- несприятливі умови проживання, проблеми з вихованням, поганий догляд чи повна занедбаність.

Для виявлення причин затримки психічного розвитку потрібно пройти комплексне обстеження. Кожна людина унікальна і по-своєму неповторна, тому існує безліч індивідуальних супутніх факторів, які, зрештою, є причинами похибок у розвитку дитини [18].

Затримка психічного розвитку на сьогоднішній день є найрозповсюдженим психолого-педагогічним визначенням серед усіх порушень, які зараз спостерігаються. Дані аспекти можуть бути спричинені різними варіантами їх поєднання, як соціальними так і біологічними факторами. Затримка психічного розвитку проявляється в досить повільному темпі дозрівання різних психічних функцій, і належить до порушення індивідуального розвитку особистості [7].

Діти, які не мають виражених проявів у розвитку відносять категорію дітей із затримкою психічного розвитку. К. С. Лебединська виділяла чотири

основні типи психічного розвитку (ЗПР) беручи до уваги етіологію і відповідно класифікувала за основними формами:

- конституційно зумовлена форма ЗПР;
- соматогенно зумовлена форма ЗПР зумовлена хронічними соматичними;
- церебрально-органічна форма ЗПР;
- психогенно зумовлена форма ЗПР.

ЗПР конституційного походження характеризується тим, що дитина має певні похибки в фізичному та психічному розвитку, має сповільнений та нерівномірний розвиток різних систем дитячого організму. Дана форма затримки психічного розвитку зумовлена проявами рис емоційно-особистісної незрілості, психофізичним та психічним спадковим інфантилізмом, з проявами певної поведінки, яка не відповідає віковим особливостям дитини. Недостатність зумовлена конституційним походженням затримки психічного розвитку проявляється в спадковості таких функцій, як здатність виконання цілеспрямованих рухів, здатність розпізнання предметів, пам'ять слухова, зорова, мовленнєві аспекти проявів, письмо, малювання, читання. Поведінка даної категорії дітей носить достатньо типовий прояв, діти є безпосередніми, емоційно не стабільними проявами, не завжди доречною поведінкою на заняттях різного типу [7].

Несприятливі умови виховання, можуть бути пов'язані з психогенним походженням форми затримки психічного розвитку дітей, які мають обмеження або певні похибки в становленні психічного-фізіологічного розвитку дитини на ранніх етапах. Діти, яких виховують батьки з певними психічними розладами, яким не вистачає спілкування в ранньому дитинстві, якщо присутнє покарання дитини за незначні поступки, підтримки з боку дорослих, їх залякування і провокує в майбутньому зниження психічного тону і тим, що і призводить до затримки психічного розвитку у дітей дошкільного віку. Ефективність роботи фахівців з даною категорією дітей має бути пов'язаною з певними аспектами змін на краще несприятливих умов в

сімейній атмосфері, в якій перебуває дитина. Відповідно можна зазначити, що діти з затримкою психічного розвитку є досить нетерплячими, мають значні труднощі з навичками соціально-побутового орієнтування, відсутні навички самозбереження, не вміють співпереживати одноліткам або дорослим в своєму оточенні.

Остання форма ЗПР за Лебединською є найпоширенішою і найтяжчою формою проявів Найбільші вираження порушень пізнавальної та емоційно-вольової діяльності. Відмічаються також затримки у формуванні провідних видів діяльності. Наприклад, навчальної, яка пов'язана з ураженням головного мозку [8].

Виходячи з етіопатогенетичного принципу, Г. Е. Сухарева, виділяла у дітей із затриманим темпом розвитку деякі форми порушень інтелектуальної діяльності:

- у зв'язку з несприятливими умовами соціального середовища, інтелектуальні порушення;
- при тривалих психосоматичних розладах інтелектуальні порушення;
- при різних формах порушень інфантилізму;
- у зв'язку з сенсорними порушеннями, прояви вторинного інтелектуального порушення.

Дана проблематика є ще не на достатньому рівні досліджуваною, тому тема є актуальною. Розглядаючи особливості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку, можна зробити висновок, що в основі труднощів, які притаманні даній категорії дітей є не інтелектуальні порушення, а саме порушення їх інтелектуальної працездатності, а це вже різні речі. Проявлятися це може у порушеннях розподілу уваги, у сповільненій діяльності, можуть бути труднощі у тривалому зосередженні під час занять пізнавальних, де задіяна інтелектуальна складова, притаманна низька продуктивність дітей, вони можуть бути або занадто розгальмовані, або навпаки [3].

1.2. Мовленнєва діяльність у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку

Мова - провідна форма спілкування та мислення, опосередкована мовленням. Готовність до шкільного навчання включає певний рівень мовного розвитку: правильну звуковимову, здатність розрізняти і диференціювати акустичні ознаки звуків. До них відноситься достатній для повноцінного спілкування з оточуючими рівень сформованості словника та граматичного ладу. Дитина повинна уміти логічно, складно будувати висловлювання, мовленнєву активність. Мова дітей ЗПР має низку особливостей, куди входять: низький рівень орієнтування у звуковій діяльності; недостатність вимови свистячих, шиплячих звуків і звуку «р», обумовлена млявість артикулювання, що призводить до їх невиразного звучання [13].

Охоплюють три і більше фонетичні групи звуків у дітей із затримкою психічного розвитку у більшості випадків порушення звуковимови. Наприклад, на першому місці серед порушень звуку у дошкільнят із затримкою психічного розвитку знаходяться похибки у вимові сонорних звуків Л, Р, далі слідує порушення вимови шиплячих і свистячих звуків. Переважаючими серед порушень звуковимови у дітей даної категорії відбувається змішування звуків. У дошкільнят із затримкою психічного розвитку, що мають дизартрію, в першу чергу притаманні розлади найбільш складних диференційованих рухів, що обумовлює порушення складних по артикуляції звуків (Р, Л, Ш, Же, Ц, Ч) [20].

У активному словнику дітей даної категорії здебільшого переважають слова з добре їм відомим значенням. Користуються в основному вони такими категоріями: іменником та дієсловом. Також з прикметників переважно використовують переважно якісні, що позначають ознаки. Відмічено, що недостатня сформованість слухового сприйняття, фонематичного слуху характерна для дітей із затримкою психічного розвитку і може стати

причиною неправильної вимови звуків, слів, фраз. Недостатня сформованість граматичної будови мови є одним з найбільш яскравих проявів загального недорозвинення мови, що характеризує усне мовлення дітей із затримкою психічного розвитку. Труднощі у даній категорії дітей викликає визначення кольору і форми, підбір антонімів і синонімів. Порушення моторики у дошкільнят з дизартрією, що призводять до порушень звуковимови, повторно викликають порушення фонемного сприйняття у цієї категорії дітей. Порушення артикуляційної опори сприйняття звуків, неточний слуховий образ не дають можливості для слухового контролю і сприйняття, що веде до посилення порушень звуковимови [6].

Обмеженість лексичних засобів у дітей із затримкою психічних порушень проявляється при складанні речень за опорними словами і із заданими словами. Рівень оволодіння служить показником сформованості граматичної будови мови. Для дітей із затримкою психічного розвитку складання речень супроводжується труднощами. Помилки у дітей дуже численні. Найбільш поширена помилка - порушення порядку слів. Щодо прояві не сформованості граматичної будови мови являється вживання прийменників. Складні прийменники не вживаються дітьми, а прості вживаються з помилками (заміна прийменника, пропуск). Не сформованість усної мови у дітей із затримкою психічного розвитку обумовлює надалі порушення письмових навичок [7].

Розглядаючи особливості словника дітей із затримкою психічного розвитку можна відмітити, що притаманні значні розходження між пасивним та активним словником, не точне вживання слів, утруднена активізація словникового запасу, утрудненість конкретизувати поняття, і володіння мінімальним запасом слів.

Діти насилу засвоюють правила виділення кордонів пропозиції. Особливості мовного розвитку цієї категорії учнів можуть виявлятися нерівномірно: в одних переважають фонетико-фонематичні розлади (порушення звуковимови разом із дефектами звукорозрізнення), в інших –

лексикограмматичні. Щодо розвитку мовлення, то його вчені розглядають як засіб формування соціально активної особистості. Це має ґрунтуватися на компетентнісному підході. Зробивши аналіз науково-методичної та лінгвістичної літератури можна зробити висновок, що у різноманітних комунікативних ситуаціях мовлення виступає складним системо-утворюючим поняттям, є регулятивним аспектом комунікативної компетентності, яка є допомогою для орієнтування дитини. [25].

Для дошкільнят із затримкою психічного розвитку характерна також не сформованість процесів інтонаційної виразності мови, у них є труднощі під час емоційних розповідей віршів, казок. Період становлення мовленнєвої діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку настає пізніше і триває довше, ніж у дітей з нормотиповим розвитком. Мовні порушення мають негативний вплив на психічний розвиток дитини, тим більше на дітей із затримкою психічного розвитку, на ефективність його навчання. Своєчасне і цілеспрямоване усунення порушень мови сприяє розвитку інтелектуальної діяльності, соціальної адаптації дитини. Питаннями розвитку мовленнєвої діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку, навчання складанню переказу, збагачення словникового запасу, розповідь займались багато науковців Т. Шеремет, О. Виноградова, Т. Ілляшенко, Т. Сак, Е. Слепович. [17].

Т. Сак дійшла висновку, що можна вважати найбільш поширеними порушеннями мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку є похибки у звуковимові, відповідно це проявляється у розумінні, сприйманні та промовлянні з наявністю не сформованістю граматичної будови мовлення [24].

Ю. Мікадзе, В. Астапов зазначали, що важливим значенням для подальшого повноцінного життя, спілкування з дорослими і однолітками, навчання в школі, а також формування особистісних якостей є саме формування мовлення засобами гри, вчитись максимально повноцінно

формувати свої думки. [3, с. 122]. Відповідно, слід зазначити, психолого-педагогічна робота з корекційним спрямуванням має на меті саме комплексний підхід, на розвиток пізнавальної діяльності, психічних процесів дошкільників, так як лише при такому підході можна досягнути відповідного позитивного результату. Г.Соколова розглядаючи особливості мовленнєвої діяльності відмічала, що достатньо важливим є звернення уваги на змістову частину матеріалу, який саме подається дитині для розвитку мовлення.

Беручи до уваги дослідження І. Омельченко, Т. Сак можна виокремити деякі аспекти: навички мовленнєвого етикету; не мовленнєві вміння; вміння спілкуватися в парі; власне мовленнєві вміння; вміння спілкуватися для планування спільних дій [23]. Щодо аспектів роботи з розвитку діалогічного мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку має бути чітке спрямування на оволодіння дітьми необхідними вміннями для спілкування.

У минулому логопеди ставили діагноз, лише з характеристики психолого-педагогічної класифікації. При цьому на клініко-психологічну класифікацію посилалися неврологи. Але сьогодні ситуація змінюється в такий спосіб, що будь-якими мовними порушеннями тепер займаються виключно логопеди. У цьому вони проводять комплексне обстеження вимови дитини і, керуючись принципами класифікації мовних порушень обох видів, підбирають способи корекцій.

Враховуючи всі аспекти, які стосуються дітей із затримкою психічного розвитку, якщо батьки помітили у дитини якісь похибки у розвитку або не впевнені у правильності вимови, краще одразу звернутись до фахівців. Своєчасне звернення по допомогу допоможе швидше відновити не лише мовну функцію а і уникнути незворотних наслідків, які стосуються особливостей порушень у дитини.

Зазначається непланомірність аналізу, недостатня його тонкість, однобічність. Узагальнення розпливчасті та слабо диференційовані. При виконанні завдання на класифікацію правильно згрупувавши предмети за родовою належністю, діти часто не можуть позначити виділену групу

відповідним словом, пояснити принцип, якому проводиться класифікація. Дуже значним, є те що відрізняє дітей з затримкою психічного розвитку від дітей з нормо типовим розвитком та дітей з інтелектуальними порушеннями, є такі факти [15].

Один із найважливіших компонентів готовності дитини до шкільного навчання є рівень розвитку саме мотиваційної сфери. У дітей аналізованої категорії до початку шкільного навчання часто переважає ігрова мотивація. Дошкільнята, у яких відмічається мотивація навчальної та практичної діяльності, виявляють більш високу пізнавальну активність, значно продуктивніше працюють на уроках/

1.3. Психолого-педагогічні аспекти застосування дидактичних ігор у дошкільнят із ЗПР

Як показує практика, що нові та цікаві підходи до навчання, використання нестандартних методик, потенціал яких безмежний, стають невід'ємним компонентом навчання. На думку сучасних дослідників, в умовах педагогічного процесу саме гра є аспектом ключовим у розвитку дитини. Особливо важлива роль у психічному розвитку дитини належить грі. Ігрова діяльність - це особлива сфера людської активності, яка не переслідує жодних інших цілей, крім отримання задоволення від прояву фізичних та духовних сил. Провідною діяльністю у дошкільному віці є сюжетно-рольова гра [13].

У дітей із затримкою психічного розвитку вона має свої особливості. Якщо у дітей з нормо типовим розвитком до шести років сюжетна гра розвиваються і досягає свого найвищого розквіту, то у дошкільнят даної категорії вона знаходиться на значно більш ранніх етапах свого становлення, які зазвичай відзначаються в перед-дошкільному - молодшому дошкільному віці. Діти із затримкою психічного розвитку відчувають суттєві труднощі у створенні уявної ситуації та прийнятті в ній ролі. Сюжетна гра як спільна

діяльність викликає труднощі, при цьому допомогти дитині за допомогою карток відтворити сюжет а ще прийняти в ньому участь дуже складно. Порухена мотиваційна основа ігрової діяльності: знижена активність в ігровій поведінці, виникають яскраво виражені труднощі в самостійному створенні плану гри, в його цілеспрямованому розгортанні, а також чіткому висловлюванню та формуванню послідовного викладу своїх думок. Гра носить, переважно, немовний характер. Сюжет гри не виходить за межі побутової теми, він є ситуативним, нестійким. Загалом гра носить нетворчий характер. Без допомоги дорослого діти схильні до умовного плану гри зводити до реального плану предметної діяльності [7].

Дидактична гра інтерпретується як гра, у якій дотримуються встановлених правил. Це навчальний інструмент, для досягнення дидактичної мети, важливим аспектом гри є досягнення суворо певної мети. Компетентності, отримані при грі в дидактичні ігри, наприклад, наполегливість, критичне мислення або готовність до ризику, сприяють розвитку. Приклади дидактичних ігор, що посилюють ці компетенції, - це ігри на основі розташування та стратегічні ігри.

Деякі порушення звуковимови пов'язані з проблемами слуху, однак часто природа цих порушень невідома, затримками розумового розвитку, неврологічними розладами, фізичними розладами, ушкодженнями мозку, такими як розщеплення губи чи піднебіння. Щодо порушень звуковимови, то він має діапазон від використання мови під час комунікації, до простої заміни звуків до неможливості розуміти або відтворювати їх. У дошкільному віці, коли у дітей починає формуватися логічне мислення, словесні ігри частіше використовуються в цілях формування інтелектуальних аспектів, самостійності в формуванні завдань. Ці дидактичні ігри ведуться у всіх вікових групах, але тим паче актуальні у вихованні та навчанні дітей молодшого дошкільного віку, наприклад, вони сприяють підготовці дітей до навчання в школі: розвивають уміння дбайливо вислуховувати вихователя, швидко знайти необхідну

відповідь на зазначене питання, буквально і чітко висловлювати власні думи, використовувати знання і відповідність до встановленого завдання [12].

При оволодінні дидактичною грою діти не можуть одночасно орієнтуватися на ігрову та дидактичну задачу. Таким чином, несформована ігрова діяльність старших дошкільнят із затримкою психічного розвитку не може сприяти формуванню у них психологічної готовності до шкільного навчання. У дітей даної категорії знижена потреба у спілкуванні як з однолітками, так і з дорослими. У більшості дітей даної категорії підвищена тривожність. Нова людина може приваблювати їх увагу більше ніж новий предмет. У разі труднощів у діяльності діти швидше схильні до припинення якогось виду діяльності, ніж оберуть варіант звернутись по допомогу.

Педагог А. Макаренко писав: «Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... В кожній гарній грі є насамперед робоче зусилля та зусилля думки. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, – звичайно, у грі гарній, правильній» [15; 26].

Гра формує здатність до довільної діяльності й поведінки дитини, самоконтролю, тренує пам'ять, розвиває сприймання навколишнього світу, здатність до спілкування, волю, тренує фантазію та мислення. Для дошкільника гра є провідною діяльністю, засобом його всебічного розвитку, важливим методом пізнання навколишнього середовища. Іноді дитина може мати кращі здібності до розуміння, в порівнянні з можливостями висловлюватися, проте, це трапляється рідко.

Вживання слів під час порушень мовного розвитку може бути в контексті як не вербально вживаними так і вербально. Гра, що застосовується з метою навчання, повинна включати навчальну дидактичну ціль. Граючи, діти виконують зазначені завдання в цікавій формі, що встановлюється ігровими діями. Обов'язковим компонентом гри є її правила, внаслідок яких педагог у процесі гри контролює поведінку дітей. Таким чином невід'ємними компонентами гри вважаються виховні та навчальні цілі, ігрові дії та правила. У дітей із порушенням мови, порівняно з нормальним розвитком, формування

трудових та навчальних навичок відбувається значно повільніше. Довгий час руху дітей залишаються незграбними, нечіткими. Вони часто спостерігається порушення моторики, що є наслідком недостатнього розвитку тактильно-моторних відчуттів, необхідні організації будь-якої діяльності [23].

Також діти під час освоєння нової навички дуже швидко втомлюються. Навіть тоді, коли досить володіють елементарними технічними прийомами, вони виявляють достатньої наполегливості на заняттях. Вони занижена критичність до своєї і сторонньої роботи.

Мета тез полягає у висвітленні особливостей дидактичних ігор як способу формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Обов'язковим для всіх учнів є участь в дидактичній грі, на відміну від загально використовуючи ігор.

Правила, методики та зміст гри повинні бути розроблені так, що для учнів, у яких відсутній або дуже слабкий інтерес до уроку, гра може стати відправним пунктом у виникненні інтересу до нього.

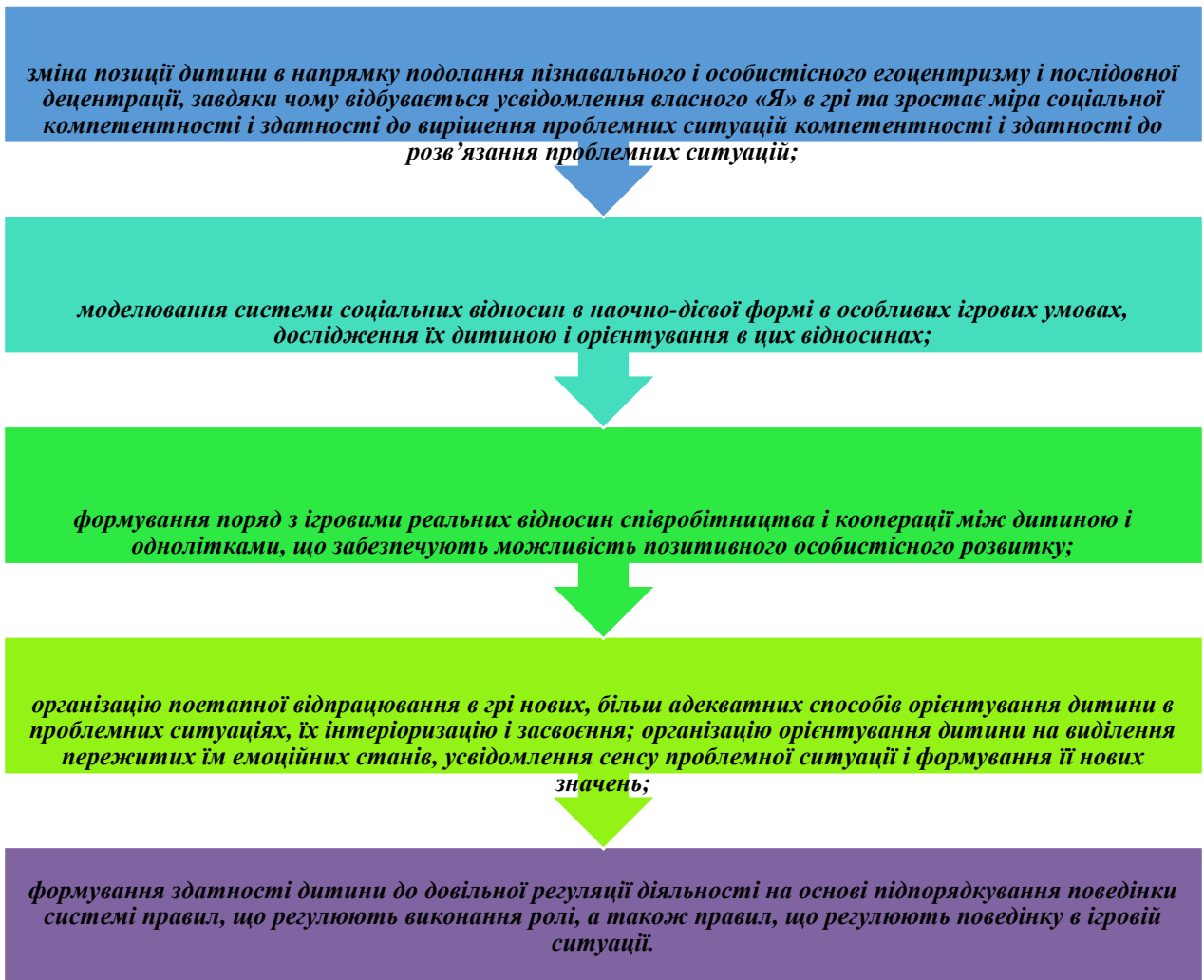

Рис. 1.1. Психологічні механізми розвивального та корекційного впливу гри

В наш час є вимога до нових ідей та практичних рішень щодо вдосконалення методологічного арсеналу педагогічної науки і практики. Говорячи про традиційні аспекти використання в навчальній діяльності, деякі українські науковці вважають, що готові знання учням, на сьогодні втратили актуальність [5, с. 357]. Тому основна задача сучасного вчителя обрати форми і методи для діяльності учнів в організаційних аспектах навчання, при цьому метою реформування шкільної освіти є оптимальний розвиток творчої особистості учня, зважаючи на всі ключові аспекти [4]. Важливим компонентом є організація процесу розвитку і формування навичок спілкування дітей із затримкою психічного розвитку під час ігрової

діяльності, де активність дитини проявляється і реалізовується під час максимальної співпраці.

Керуючи процесом дидактичних ігор, можна відмітити, що відбувається у трьох ключових напрямках: організація до проведення гри, її проведення та аналіз. У підготовці до дидактичної гри слід ретельно проводити: відбір гри відповідно до цілей навчання та виховання: поглиблення та узагальнення знань, розвиток мовлення. Не менш вагомим є формування співвідношення обраної гри до умов навчання дітей із затримкою психічного розвитку, визначення більш комфортного періоду виконання дидактичної гри. Має бути відповідне місце для гри, де діти можуть грати, не беручи до уваги різні чинники, які могли би їх відволікати. Підготовка необхідного дидактичного матеріалу для обраної гри, яка буде дотичною до вікових особливостей дітей з затримкою психічного розвитку, а також відповідати вимогам, для досягнення поставлених цілей (іграшки, різні предмети, картинки, природний матеріал).

Поєднання теоретичних знань з практичними навичками в процесі ігрової діяльності є головною метою дидактичних ігор під час формувань в учнів умінь та навичок ігровій діяльності. Лише під час того, коли вчитель зацікавлює дітей в процесі дидактичної гри, можливе оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками з проявами максимальної зацікавленості. Відтворююча діяльності через перетворювання до творчо-пошукової діяльності, ігрові форми навчання дозволяють використовувати всі рівні засвоєння знань [27].

Здійснення дидактичних ігор містить: ознайомлення дитини із змістом гри, з дидактичним матеріалом, який буде використаний у грі; обов'язкове чітке роз'яснення етапів та правил гри. При цьому педагог концентрує увагу на чітке дотримання правил, звертає чітку увагу на поведінку дітей відповідно до правил гри; показ ігрових дій, у процесі якого вихователь навчає дітей правильно виконувати дії, доводячи, що інакше гра не призведе до потрібного результату. Визначення ролей у грі, підсумовування результатів гри - це дуже

серйозний момент у даному процесі, оскільки за підсумками можна визначити на скільки гра була продуктивною, і чи були досягнуті поставлені цілі, чи можливе застосування деяких структурних компонентів у самостійній ігровій діяльності у дітей із затримкою психічного розвитку. При підбитті підсумків важливо зазначити, що шлях до перемоги можливий лише через подолання труднощів, увага та дисциплінованість, і чітке дотримання визначених правил [6].

Після завершення гри педагог ставить питання дітям, чи сподобалася їм гра, і говорить те, що в наступний раз можливо по грають в нову гру, необхідним фактором є і те, що треба максимально стимулювати дітей на розгорнуті відповіді під час обговорення гри. Таким чином ми максимально, стимулюємо та розвиваємо мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку. Тому дорослим необхідно постійно створювати в дітей позитивне емоційне ставлення до запропонованої діяльності, якою є дидактична гра [14].

Основне корекційне завдання педагога у цьому, щоб сформувати в дітей віком дошкільного віку пошукові методи орієнтування і під час завдань. На цій основі необхідно створити інтерес до властивостей та відносин предметів, до їх використання у діяльності. Ігри та вправи, в яких дитина діє, шляхом проб розвивають у нього увагу до властивостей та відносин предметів, вміння враховувати ці властивості у практичних ситуаціях [19].

Слід зазначити, що діти з затримкою психічного розвитку не здатні самі визначити сюжет, правила, ролі розподілені між дітьми та дорослим у грі. Вчені довели, що формування ігрової діяльності у дітей з затримкою психічного розвитку відбувається сповільнено через недоліки довільної уваги, нестійкий інтерес, недорозвинена емоційна та вольова сфера діяльності, підвищення виснаження. Щоб досягти певного рівня розвитку, або процесу навчання, в розробці, або організації дидактичних ігор для дітей, слід враховувати індивідуальність кожної дитини [5].

Поняттям дидактичної гри та її класифікацією, є ігрова діяльність як провідний вид діяльності дітей молодшого дошкільного віку. Ігрова діяльність

підвищує активність дітей в процесі навчання, знижує стомлюваність, формує інтерес до пізнавальної діяльності, розвиває емоційну чуйність. Підготовка до здійснення гри та сам процес впливає на формування всіх психічних процесів ігрової діяльності, яка у дошкільному віці є провідним видом діяльності. Основною умовою психічного розвитку дитини із затримкою психічного розвитку є її власна активна діяльність, але її стимуляція можлива лише за участі фахівців, які допоможуть розкрити потенціал дітей і за допомогою збережених функцій буде формування мовлення. Інтерес до занять і стимуляція розвитку внутрішньої мотивації сприяє підвищенню пізнавальної активності дітей даної категорії різними засобами в тому числі і дидактичними іграми [13, 26].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ПРОЦЕС РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНЯТ ІЗ ЗПР

2.1. Обстеження рівня сформованості словника у дошкільнят із затримкою психічного розвитку

Констатувальний етап. Метою констатуючого дослідження було виявлення високоякісної своєрідності активного та пасивного словника та відмінних рис його розвитку у дошкільнят із затримкою психічного розвитку:

Завдання даного етапу дослідження:

1. Формування методів констатуючого експерименту та науково-теоретичне підтвердження дослідження.
2. Здійснення та організація констатуючого дослідження.
3. Аналіз результатів констатуючого дослідження.
4. Створення методичних порад відповідно до розвитку лексичної системи у дитини ЗПР.

У ході вивчення застосовувалися такі методи:

- Організаційні, порівняльні, систематичні.
- Експериментальні: констатуюче дослідження, спостереження, метод дослідницьких завдань.
- Інтеграційні: аналіз отриманих даних.

Констатуючий етап дослідження проводилось у закладі для дітей із затримкою психічного розвитку, які були переміщені до Румунії, м. Константа через події в Україні, заклад був створений для підтримки батьків та дітей дошкільного віку "Nanny club". У дослідженні прийняло участь 10 дітей старшої групи із затримкою психічного розвитку.

Вирішення питань дослідження виконувалося за допомогою обраних наступних методик.

Методика обстеження словникового запасу дітей.

Складається з 2-х блоків: Перший блок – уявлення та вживання текстів номінативної лексичної значущості. Другий блок – виявлення стану структурного аспекту лексичного змісту слова.

Перший блок. *Завдання №1. Стан номінативного словника.*

Назвати предметні картинки на теми: іграшки (автобус, пірамідка, м'яч, відро), одяг (джинси, спідниця, кофта, сукня, майка), взуття (тапочки, кросівки, чоботи, туфлі, сандалі), меблі (стілець, тумбочка, дзеркало, табурет, диван), посуд (каструля, ложка, половник, тарілка, виделка), овочі (огірок, помідор, картопля, морква, капуста), фрукти (персик, виноград, кавун, яблуко, груша), транспорт (тролейбус, корабель, трамвай, автобус, поїзд, літак), тварини (свиня, осел, їжак, кішка, білка).

Оцінка результатів завдання № 1. Всього дітям пропонувати 9 спроб з цих визначених 5 предметів, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання завдання, 1 бал – важко виконати завдання, пошук, за допомогою логопеда, 0 балів – відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання №2. Оцінка дієслівного словника. Інструкція: потрібно дитині було сказати, хто як пересувається на малюнку. Або в якому стані знаходиться по картинках, які представлені: щука - пливе, бабка - летить, равлик - повзе, качка - йде, спортсмен - біжить, заєць - стрибає, кішка - вмивається, дядько - їде. Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 24 спроби, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання №3. Стан прикметникового словника.

1) Якісні прикметники. Подивитися на картинки та відповісти на запитання логопеда: будинок який? (великий, маленький), круг який? (синій, червоний), яка гиря? (важка), кулька яка? (легка);

2) Відносні прикметники. Подивитися на картинки та відповісти на запитання логопеда: «Сік із яблука. Значить він який? (Яблучний), «Варення з малини. Воно яке? (малинове)

3) Присвійні прикметники. Подивитися на картинки та відповісти на запитання логопеда: «Дівчинка читає журнал. Значить журнал чий?» (Дівчинки), «Хвіст у курки. Він чий? (Курячий), «Вуха у слона. Вони чії? (Слонячі), «Корзинка у бабусі. Сумка чия?» (Бабусина). Оцінка результатів: всього надавалось 17 спроб. Максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання завдання, 1 бал - утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання №4. Оцінка словника- числівника.

1) Кількісні числівники. Подивитися на картинку та порахуйте тварин, скільки зображено їх (один, два, три, чотири і т.д).

2) Порядкові числівники. Подивитися на картинку та розрахувати шарики по порядку (перший, другий, третій, четвертий, п'ятий і т.д).

Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 2 спроби, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання № 5. Словниковий запас знаходження.

Подивитися в ілюстрації і дати відповідь, де знаходиться папужка (у клітці, над кліткою, під кліткою, входить в клітку, вилазить з клітки, виступає через клітку, ходить по клітці, перелітає з клітки, підлітає до клітки). Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 12 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Другий блок. *Завдання № 6. Лексичні парадигми:*

1) Антоніми. Розглянути картинки та відповісти на запитання логопеда: «Тут хлопчику тепло, а тут (Прохолодно). Цей будинок ... (великий), а цей

.... (маленький), тут дядечко з будівлі (виходить), а тут ... (заходить), з цього краю віконце ... (чисте), а з цього ... (брудне), чай ... (нагрітий), а морозиво ... (холодне). Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 6 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

2) Синоніми. Розглянути картинки та відповісти на запитання хто і що як пересувається: спортсмен біжить, поїзд їде, мотоцикліст їде, кінь скаче; ялинка ошатна, красива дівчинка, букет святковий, вулиця прикрашена. Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 8 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання №7. Вправа: «Частина і ціле». Подивитися на картинки та відповісти на запитання логопеда: «Рукав від чого?» (від сукні), кермо – машини, гудзик – сорочки, листок – дерева, сторінка – зошити, двері – будинку, тарілки – кухні. Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 7 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

2.2. Результати дослідження щодо впливу засобами дидактичних ігор в процесі розвитку мовлення у дітей із ЗПР

Коли діти виконали всі завдання, ми підраховали сумарну оцінку. Сумарна оцінка – 170 балів, яка показує високий рівень; 98 - 141 б. – середній рівень; а якщо менше 98 балів – низький рівень лексичного розвитку дитини. Результати дослідження представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Дослідження початкового рівня словникового запасу дітей із затримкою психічного розвитку

Ім'я дитини	П	В	А	М	А	Т	Д	Ю	А	К
Стан словника	ав ло	ас ил ин а	лі са	ак си м	лі на	и м о фі й	ан ил о	лі я	на ст ас ія	ир ил о
Номінативний	14	12	15	9	10	12	9	15	12	10
Дієслівний	40	35	39	35	36	38	33	38	34	35
Прикметниковий	35	28	36	29	31	31	30	36	29	30
Числівники	4	2	4	1	2	4	4	4	1	2
Прийменники	4	6	3	4	5	3	7	4	4	4
Антоніми	10	6	9	4	8	8	5	9	6	5
Синоніми	6	4	7	2	0	3	0	6	4	3
Частина-ціле	6	10	5	5	7	4	9	6	6	6
Висновок	124	97	126	88	96	108	88	124	96	95
Рівень розвитку дитини	С	Н	С	Н	Н	С	Н	С	Н	Н

Примітка: С – середній рівень розвитку; Н – низький рівень розвитку.

Перейдемо до розгляду підсумків наступної методики.

Методика розкриття ступеня сформованості лексики в дітей віком дошкільного віку. 1 блок Мета: Вивчення пасивного словника.

Завдання № 1. Розуміння узагальнюючих слів із деталями опису. Вказівка для дитини: для дітей 6 років: деталі будинку, автотранспорту, звірів,

посуду. Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 6 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання № 2. Словесне розуміння імен дитинчат домашніх і диких тварин. Вказівка для дитини: Логопед-педагог показує дитині малюнки звірів та їх дитинчат і називає: «У свині поросся» (дитина показує і т. д.). «У слона слоненя», «У собачки цуценя», «У корівки теля», «У білочки білчєня», «У тигра тигреня». Оцінка та інтерпретація результатів - усього давалося 10 спроб, максимальна кількість балів - 2б. Тобто, 2 б. - правильне виконання, 1 бал – утруднюється виконання чи пошук, за допомогою логопеда, 0 балів - відмова виконувати або заміна слова на подібне.

Завдання № 3 Розуміння слів із протилежним змістом. Вказівка для дитини. Процедура: Логопед-педагог говорить, а дитина повинна показати на картинках: виходить-входить, закриває-відкриває, відходить-підходить, короткий-довгий широкий – вузький. Оцінка: 18 спроб, максимальна кількість балів - 2 б., 2 бали - все правильно, 1 бал - утруднюється, просить допомоги, 0 балів - далека словесна заміна. 2 блок

Дослідження активного словника.

Завдання. № 1. Стан дієслівного (предикативного) словника. Назвати дію з пред'явленого предмета. Вказівка для дитини: Вчитель-логопед показує картинку з предметами. Що роблять олівцем? Відповідь дитини (чи з допомогою логопеда): «Малюють». «Ножицями?» ... (з інтонацією, що триває), дитина: «Ріжуть/Вирізають». Далі: ножем ріжуть, виделкою їдять, ручкою пишуть, пилкою пиляють. Оцінка: із запропонованих 10 завдань, максимальна кількість балів - 2 б., 2 бали - все правильно, 1 бал - утруднюється, просить допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання № 2. Вказівка для дитини: потрібно назвати, хто як переміщується або в якому стані знаходиться: риба пливе, соловейко - ..., жук - ..., ящірка - ..., кінь кішка - .. ., баран – ..., поїзд –.... Для цього завдання

потрібно використовувати предметні картинки, у яких зображені відповідні дії. Оцінка: 8 спроб, максимальна кількість балів - 2 б., 2 бали - все правильно, 1 бал - утруднюється, просить допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання № 3. Підібрати антоніми до наступних слів: входить – ... закриває – ... встає – ... піднімається – ... Роз'яснення для дитини: це завдання проводиться у формі гри: «Скажи протилежне». Дитині пропонується підібрати протилежне значення або сказати навпаки. Оцінка результатів: всього надаються 10 слів, максимально - 2 б. Тобто, 2 бали - все правильно, 1 бал - важко, вимагає допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання № 4. Стан номінативного словника. Роз'яснення для дитини: потрібно назвати що зображено на картинках за темами: посуд (супниця, ложечка, каструлька, філіжанка, чайничок); меблі (ліжечко, стільчик, диван, тумбочка); одяг (пальто, шапочка, штани); тварини (кішечка, конячка, білочка, ведмежа, слоненя); овочі (картоплина, кабачок, морквина, помідор); фрукти (персик, апельсин, груша, яблуко, банан). Тобто, 2 бали - все правильно, 1 бал - важко, вимагає допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання №5. Стан номінативного словника. Вказівка щодо виконання для дитини: потрібно сказати як називаються предмети за описом: «Скажи, як називається предмет, яким розчісує волосся?» "Як називається предмет, яким намилюють руки?" «Як називається предмет, яким витирають руки та обличчя після вмивання?» «... предмет, яким малюють фарбами?» "... предмет, на якому лежить людина, коли спить?" «... предмет, яким вишивають?» Оцінка результатів. Значить, 2 бали - все правильно, 1 бал - важко, вимагає допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання №6. Стан номінативного словника. Інструкція для дитини: Підібрати родинні однокорінні слова до таких слів: яблуко, трава, квітка, вода. Оцінка результатів: усього треба 8 слів, максимальна кількість балів - 2 б. Тобто, 2 бали - все правильно, 1 бал - важко, вимагає допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання № 7. Стан атрибутивного словника. Вказівки для дитини: Підібрати визначення до слів: зайчик, ведмедик, банан, автомобіль, автобус
Оцінка: всього 10 слів, максимальна кількість балів - 2 б. Тобто, 2 бали - все правильно, 1 бал - утруднюється, просить допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Завдання № 8. Стан атрибутивного словника підібрати антоніми до таких слів: морозний, гарячий, живий, повільний, низький. Вказівка для дитини: це завдання також проводиться у формі гри "Скажи протилежно або навпаки". Дитині пропонується пограти у слова та підібрати до названого слова, протилежне за значенням, або сказати навпаки. Оцінка: всього 10 слів, максимальна кількість балів - 2 б. Тобто, 2 бали - все правильно, 1 бал - утруднюється, просить допомоги, 0 балів - далека словесна заміна. Для кожної серії та кожної групи завдань розроблена певна система оцінювання. Спільним для всіх проб є трирівневий характер оцінки - це 0, 1, 2 бали: 2 бали - все правильно, 1 бал - важко, вимагає допомоги, 0 балів - далека словесна заміна.

Результати дослідження словника наочно представлені у таблиці 2.2 і таблиці 2.3.

Таблиця 2.2

Вивчення пасивного словника у дошкільнят із затримкою психічного розвитку (ЗПР)

Імя дитини	Розуміння узагальнюючих слів	Розуміння назв дитинчат домашніх та диких тварин	Розуміння слів із протилежним значенням	Середня кількість балів	Рівень розвитку
Павло	0	2	1	1	Середній
Василина	1	2	2	1,6	Середній
Аліса	0	1	1	0,6	Низький
Максим	0	2	1	1	Середній
Аліна	1	2	2	1,6	Середній

Тимофій	0	1	1	0,6	Низький
Данило	1	2	1	1,3	Середній
Юлія	1	1	2	1,3	Середній
Анастасія	0	2	2	1,3	Середній
Кирило	0	1	1	0,6	Низький

Як видно з таблиці 2.2, у 30% дітей було виявлено низький ступінь формування пасивного словника. У процесі огляду доводилося використовувати повторні питання. Дітям було складно показувати слова з протилежним значенням

У 70% дітей емпіричної категорії із ЗПР було виявлено середній ступінь формування пасивного словника. У дітей були невеликі помилки.

Таблиця 2.3

Вивчення активного словника у дошкільнят із затримкою психічного розвитку (ЗПР)

Імя дитини	Дієслівний словник			Номінативний словник			Атрибутивний словник		Середня кількість балів	Рівень розвитку
	1	2	3	4	5	6	7	8		
Завдання №	1	2	3	4	5	6	7	8		
Павло	1	0	1	1	1	0	1	1	0,7	Низький
Василина	1	1	1	2	2	1	2	1	1,3	Середній
Аліса	1	1	1	2	2	1	2	1	1,3	Середній
Максим	1	0	1	1	1	0	1	0	0,6	Низький
Аліна	1	0	1	1	1	1	1	0	0,7	Низький
Тимофій	1	0	1	1	1	0	1	1	0,7	Низький
Данило	1	1	1	1	1	0	1	1	0,8	Низький
Юлія	1	1	1	2	2	1	2	1	1,3	Середній
Анастасія	1	1	1	2	2	0	1	1	1,1	Середній
Кирило	1	0	1	1	1	0	1	0	0,6	Низький

Аналізуючи результати у таблиці 2.3 дає можливість виділити, що при обстеженні жоден з дітей не показав високий рівень формування словника. У 60% хлопців цієї категорії спостерігається низький ступінь формування активного словника, що говорить про обмеженість словникового запасу, неправильне вживання слів. Вони зуміли виконати завдання лише з інтенсивною підтримкою вихователя. Значні труднощі у створенні предикативного словника мали дошкільнят із ЗПР. Як приклад відповідь Павла: "входить - йде, повзає - немає відповіді, кладе - немає відповіді". У окремих дітей простежувалися проблеми у називанні предметів з опису, що він відсутній. Відповідь Аліни: «Предмет, яким вишивають – тканину».

У 40% дітей було виявлено середній ступінь формування активного словника. Діти робили незначні похибки. Високоякісний аналіз відомостей демонструє, що найкраще у дітей розвинений номінативний словник. А гірше – атрибутивний словник. Крім того існували труднощі у виборі антонімів: спритний, лінивий, сухий. Діти із ЗПР вибирали антоніми з підтримкою логопеда або представляли далеку словникову заміну. Через обстеження дитини з ЗПР я виявила раптове розбіжності показників вивчення активного і пасивного словника. Діти багато слів та їх значення розуміють, розмір їх пасивного словника майже в нормі. Проте при актуалізації словника вони мають труднощі. 70% дошкільнят мають середній рівень пасивного словника, а низький рівень – 30%. Вже після вивчення активного словника 40% мають середній ступінь сформованості лексики, а 60% - низький ступінь.

Результати проведеного дослідження наочно показані на рис. 2.1.

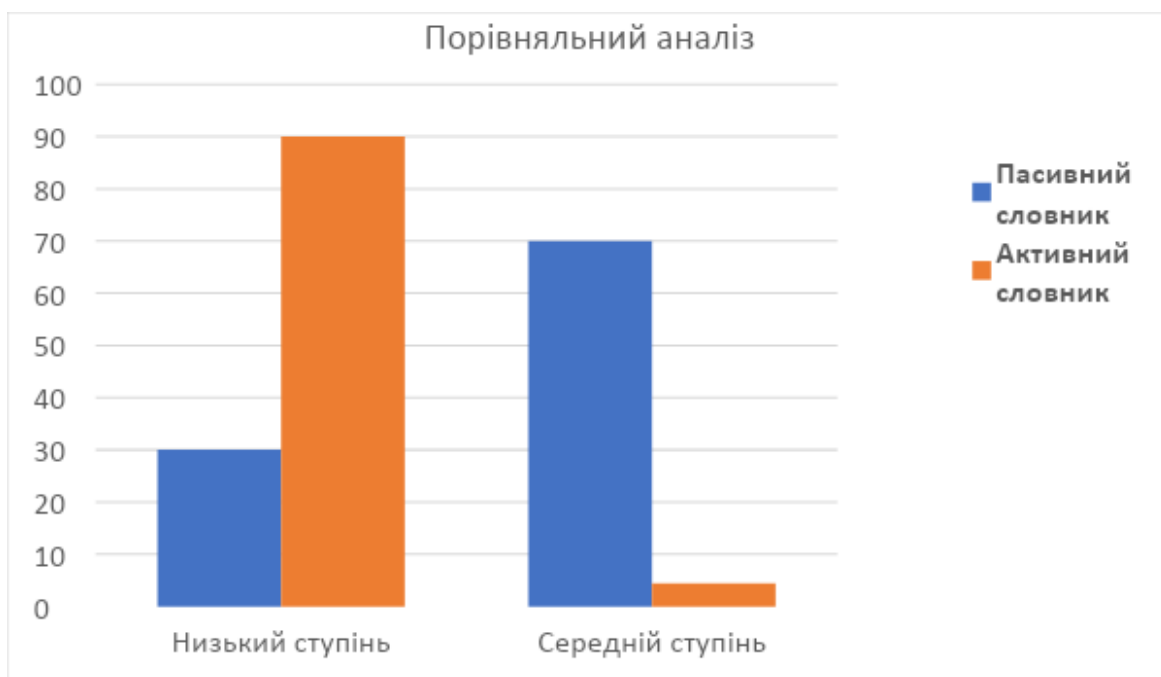

Рис. 2.1 Результати обстеження активного та пасивного словника у дітей із затримкою психічного розвитку.

Вже після виконання обстеження за методиками нашого дослідження, можна відзначити такі характерні риси формування словника: бідність, неточність, недостатність розвитку процесів узагальнення. У словнику у дитини домінують іменники з конкретним значенням. Властивим вважалася збіднілість дієслівної лексики. У багатьох дітей із ЗПР стали несформованими величезною мірою синонімічні ряди, існує величезна кількість лексичних проблем при виконанні завдань на підбір синонімів. Недостатньо розвинений у дитини із ЗПР атрибутивний запас слів. Дошкільнята із ЗПР під час мовлення застосовують лише прикметники, що означають властивості предмета.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Підсумовуючи результати дослідження, ми зазначили, що, застосовуючи цілеспрямований розвиток лексики, ми отримали хороші результати. Але необхідно відмітити, що діти певний час перебували в нестабільному емоційному стані, через те що вимушені були покинути свої домівки. Як показав досвід нашої роботи, використання різних дидактичних ігор, різних завдань та наочного матеріалу сприяло розвитку лексичної сторони мовлення. Під час проведення контрольного обстеження дітей із ЗПР ми виявили такі результати (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Результати обстеження словника у дошкільнят із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до та після корекційної роботи

Ім'я дитини	Рівень розвитку словника	
	До корекційної роботи	Після корекційної роботи
Павло	Середній	Високий
Василина	Низький	Середній
Аліса	Середній	Середній
Максим	Низький	Низький
Аліна	Низький	Середній
Тимофій	Середній	Низький
Данило	Низький	Середній
Юлія	Середній	Низький
Анастасія	Низький	Середній
Кирило	Низький	Середній

У таблиці 3.2 наведені дані щодо динаміки розвитку лексичної сторони мовлення у дітей із затримкою розвитку до та після корекційної роботи.

Таблиця 3.2

Результати обстеження словника у дітей із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до та після корекційної роботи у % співвідношенні

Рівень розвитку	Стан словника	
	До корекційної роботи	Після корекційної роботи
Високий	0 %	30 %
Середній	40 %	60 %
Низький	60 %	10 %

Можна відзначити зростання показників за підсумками корекційної роботи. Якщо порівняти показники, то побачимо, що ступінь розвитку словника підвищився з низького до середнього та середнього ступеня на високий. Показники високого ступеня до корекційної роботи, у відсотках: - 0%, а після - 30%. Середній рівень 40%, після –20%. Показник низького ступеня до корекційної роботи – 60%, а згодом – 10%.

Оцінка рівня розвитку лексики у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку до та після корекційної роботи. Результати обстеження словника до та після корекційної роботи. представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Результати обстеження лексичних навичок у дошкільнят із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до та після корекційної роботи

Ім'я дитини	Пасивний словник		Активний словник	
	До корекційної роботи	Після корекційної роботи	До корекційної роботи	Після корекційної роботи
Павло	Середній	Середній	Низький	Середній
Василина	Середній	Високий	Середній	Високий

Аліса	Низький	Середній	Середній	Середній
Максим	Середній	Середній	Низький	Середній
Аліна	Середній	Високий	Низький	Середній
Тимофій	Низький	Середній	Низький	Середній
Данило	Середній	Високий	Низький	Середній
Юлія	Середній	Середній	Середній	Середній
Анастасія	Середній	Середній	Середній	Середній
Кирило	Низький	Середній	Низький	Середній

В таблиці 3.4 показана динаміку розвитку лексики у дітей із ЗПР до та після корекційної роботи.

Таблиця 3.4

Динаміка розвитку лексики у дітей із ЗПР до та після корекційної роботи

Рівень виконання	Пасивний словник		Активний словник	
	До корекційної роботи	Після корекційної роботи	До корекційної роботи	Після корекційної роботи
Високий	0 %	30 %	0 %	10 %
Середній	70 %	70 %	40 %	90 %
Низький	30 %	0 %	60 %	0 %

Результати обстеження лексичних навичок у дошкільнят із затримкою психічного розвитку (ЗПР) до та після корекційної роботи у процентному співвідношенні. Аналізуючи отримані дані, можна побачити зростання показників: при перевірці завдань першого розділу «Пасивний словник», високий рівень – 30% дітей, у 70% був – середній рівень. При перевірці завдань другого розділу «Активний словник», високий рівень - 10% дітей, та середній рівень – 90%. Якщо оцінюючи ступеня розвитку словника у дітей із ЗПР, нами

було зазначено, що найбільш добре розвинений пасивний словник (70% - середній рівень, 30% – низький рівень). 40% дітей показали середній рівень розвитку активного словника, а 60% – низький.

Досліджуючи показники після корекційної роботи, ми зазначили, що у дітей дошкільного віку із ЗПР також переважає розвиток пасивного словника (30% – високий рівень, 70% – середній рівень). У 10% дітей виявили високий рівень розвитку активного словника, 90% - середній.

Однак, якщо порівнювати їх показники в балах, то можна зазначити наступне. Загалом рівень розвитку дітей із ЗПР підвищився з 1 до 2, з 2 до 3 балів. А отже значить, що це відповідає переходу з низького рівня на середній та з середнього на високий. Не дивлячись на позитивну динаміку, показники високого рівня до корекційної роботи у відсотковому співвідношенні відповідали – 0%, а після – зросли на 20%. Середньостатистичні дані до корекційної роботи відповідали 53 %, після – 82 %. Низький рівень до початку корекційної роботи становив 45%, а потім став 0%.

Аналіз виконання всіх завдань вказував на необхідність цілеспрямованої корекційної роботи з розвитку словника. Внаслідок виконання корекційної діяльності відповідно до розвитку лексики у дитини із ЗПР збагатився лексичний резерв, склалося правильне лексичне оформлення висловлювань. Діти навчилися акцентувати найменування предметів, дій, ознак. Сформувався здатність акцентувати частини предмета. Предметний лексичний матеріал був із вивченням предметів навколо дітей. На основі пасивного мовленнєвого запасу було організовано усну мовленнєву практику, у якій послідовно закріпилися лексичні знання. У ході виконання завдань у дітей розвивалося мислення, пам'ять, увага, зорове та слухове сприйняття, а також уяву та творчі здібності. Як виявили вивчення, під впливом корекційного навчання та виховання у дітей із ЗПР відбувалися позитивні зміни у розвитку лексичної сторони мовлення. Отже, обраний у дослідженні метод розвитку словника у дошкільнят з ЗПР був найбільш оптимальним як

формування словникового запасу в дітей віком цієї категорії, і мовлення загалом, як основний засіб комунікації.

ВИСНОВКИ

1. Значні похибки в розвитку лексичної сторони мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку характеризувалися обмеженістю словникового запасу та різною розбіжністю обсягу словників.
2. Дошкільнята із ЗПР розуміли багато слів. Обсяг з пасивного словника майже в нормі, але вживання деяких слів у мовленні викликають труднощі. У дієсловному словнику дошкільнят із ЗПР домінували слова, що означають дії, які дитина щодня робила чи бачила. Похибки у розвитку лексики в цих дітей виражалися як і труднощі пошуку відомого їм слова, і у незнанні багатьох слів. Заміни прикметників вказували на те, що діти не акцентували суттєвих ознак, не розмежовували властивості предметів, ознак величини, висоти, ширини, товщини. У замінах дієслів звертало увагу невміння дітей диференціювати деякі дії, що у деяких випадках призводило до використання дієслів загального значення.
3. Формування лексики загалом захоплює особливу роль мовлення дитини з ЗПР. На хід розвитку лексики сприятливо впливає, з одного боку, формування мислення, з другого формування всіх компонентів мовлення: фонетико-фонематичного і граматичної сторони мовлення. У міру того, як діти знайомляться з новими об'єктами, їм надається величезна можливість з метою незалежного формулювання власних ідей, осмисленого відображення у мовленні різноманітних зв'язків між предметами та явищами. Сприяє активізації знань і поглядів про навколишнє. Розвиток лексичного порядку набуває особливої значущості як у плані мовленнєвого і пізнавального розвитку дітей із ЗПР, і формування комунікативних здібностей за рахунок питань повної підготовки до навчання у школі.
4. Виходячи з цього, було проведено корекційну діяльність зі збагачення словника дошкільнят із ЗПР та виявлено її результативність. Словниковий рівень дошкільнят із ЗПР до корекційної роботи якісно відрізняється від

рівня після неї. Це свідчить про передчасність ранньої корекції з підготовки дітей до розвитку лексичних навичок.

5. З цією метою були використані дидактичні ігри на підвищення лексичного рівня, які проводили не лише на заняттях з формування словника, а й під час різних режимних моментів. Після цього ми провели повторне обстеження для виявлення успішності застосування розробленої нами системи корекційної роботи.
6. Підсумки вторинної діагностики виявили: характеристики високого рівня до корекційної роботи, у відсотках, відповідали – 0%, а після – зросли на 30%. Робота з формування лексики із застосуванням дидактичних-ігор підвищила лексичну сторону мовлення дитини. Проведена діяльність сприяла формуванню мислення пам'яті, уяві дитини. Хлопці почали бути активнішими в іграх, зміст ігор став різноманітнішим, мовленнєва взаємодія у грі урізноманітнілась. Застосування дидактичних ігор на заняттях з збагачення словника розкриває великі можливості. У грі вдається найкраще провести процес, який полягає в прагненні дитини реалізувати свої бажання. Таким чином, регулярна та спрямована корекційно-логопедична робота з використанням дидактичних ігор, вправ, завдань дає позитивну динаміку у розвитку словника дошкільнят із ЗПР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільньої освіти [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.]; наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д. п. н. – К. : ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2012. – 26 с.
2. Богуш А.М., Попова І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільнього віку засобами поетичного гумору : навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2014. 200 с
3. Бондар В. І. Дидактика: підручник. К.: Либідь, 2005. 264 с.
4. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. К.: Наш час, 2005. 176 с.
5. Бурова А. Організація ігрової діяльності дошкільнят у світлі вимог. 2009. № 12. С. 4–5.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
7. Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Частина 1. Вид. 2-ге, без змін. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 336 с.
8. Державний стандарт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennyaderzhavnogostandartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення 3.09.2023).
9. Діти з порушеннями психофізичного розвитку // Психолог дошкільця. 2009. №1. С. 45–46.
10. Дьоміна І. Й. Розвиток мовлення дитини. Київ: Главник, 2004. 96 с.
11. Закон України про освіту. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 1.09.2023).
12. Ілляшенко Т.Д., Бастун Н.М., Сак Т.В. Діти із затримкою психічного розвитку та їх навчання. К., 1997. С. 128.
13. Колупаєва А.А. Проблеми державної підтримки дітей із особливими потребами в Україні /Актуальні проблеми виховання та навчання

- студентів із особливими потребами: Зб. наук. праць /За заг. ред. П.М. Таланчука, Г.В. Онкович. – К.: Університет “Україна”. 2020. – С. 27 – 29.
14. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. К., 2011. 274 с.
15. Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 1.09.2023 року).
16. Концепція профільного навчання в старшій школі. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/37784/ (дата звернення 6.09.2023).
17. ЛОГО-АРТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.logoped.in.ua/>
18. Мамічева О.В. Корекція затримки психічного розвитку засобами фізичного виховання. – Слов’янськ, 2018. – 168 с
19. Матвеева М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: навчально-методичний посібник Кам’янець-Подільський державний університет, 2008. 204 с.
20. Матвеева М.П., О.В. Гаврилов, Миронова С.П. Матвеева М.П. Основи корекційної педагогіки: навчальний посібник. Кам’янець-Подільський державний університет, 2010. 264 с.
21. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: Монографія. – Кам’янець – Подільський: Абетка – НОВА, 2007. – 304с.
22. Мовленнєвий розвиток дошкільників /уклад. М74 Л.Л. Шик. Харків: Видавнича група «Основа», 2010. 223 с.
23. Мовчан Н. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення: робота з дітьми старшої логопедичної групи. Дефектолог. 2015. № 7. С. 19–31.
24. Нікіщенко Г. Підготовка дітей з вадами мовлення в компенсуючому дитячому садку (групі). Дитячий садок. 2005. №5. – Вкладка.
25. Поліщук Т.С. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний

- підхід: збірник наукових праць. Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. С. 174-177.
26. Про дошкільну освіту : Закон України [за станом на 25 листоп. 2005 р.] / Верхов. Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 32 с. – (Серія «Закони України») (Редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17)
27. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 462 від 20 квіт. 2011 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>
28. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 192 с.
29. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. – К., 2014. – 238 с.
30. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами / Ю. В. Рібцун // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матер. І Всеукр. наук.-практ. конф., 7–8 лютого 2012 р., м. Суми. – Суми : Видавництво СудПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 47–53.
31. Савчук Л. Особливості логопедичної роботи з дітьми із затримкою психічного розвитку.// Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип. 5. / – К.: Наук. світ, 2012 – с.230-235.
32. Синьов В.М. До побудови загальної теорії корекційної педагогіки: визначення предмету науки. – Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №19. Корекційна педагогіка та психологія: – К., НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – №1. – 299с. С. 3 – 22.
33. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів: Практико зорієнтований

- посібник. За ред. канд. істор. наук І.Г. Єрмакова, канд. психол. наук К.С. Тороп, канд. пед. наук К.В. Рейди. Дніпро: Інновація, 2018. 385 с.
34. Сухіна, Н. Ярмола Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 450с.
35. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/71142> (дата звернення 2.09.2023 року).
36. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 2 класів з інтелектуальними порушеннями. URL: [https:// lib.iitta.gov.ua/716955/](https://lib.iitta.gov.ua/716955/) (дата звернення 5.09.2023).
37. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 3 класів з інтелектуальними порушеннями. URL: [https:// lib.iitta.gov.ua/718310/](https://lib.iitta.gov.ua/718310/) (дата звернення 3.09.2023).
38. Чеботарьова О. В. Реалізація компетентнісного підходу у навчанні школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Діти з особливими потребами в освітньому просторі: збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі», 10–11 жовтня 2019 року, Чернігів (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г Шевченка). Київ: Симоненко І. В., 2019. С. 197–201.
39. Чеботарьова О., Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І.
40. Hamaguchi, P. McA. (2010). Childhood Speech, Language, and Listening Problems. New York: Wiley, John & Sons, Incorporated
41. Isenberg, J.P. & Jalongo, M.R. (2014). Creative Thinking and Arts-Based Learning: Preschool through Fourth Grade. Upper Saddle River, NJ: Pearson.

42. Karynbaeva, O.V., Shapovalova, O.E., Shklyar, N.V., Borisova, E.A. & Emelyanova, I.A. (2017). Formation of professional readiness in teachers for inclusive education of children with health limitations. *Man in India*, 97(16), 263-274.